بائیز عمر احمد

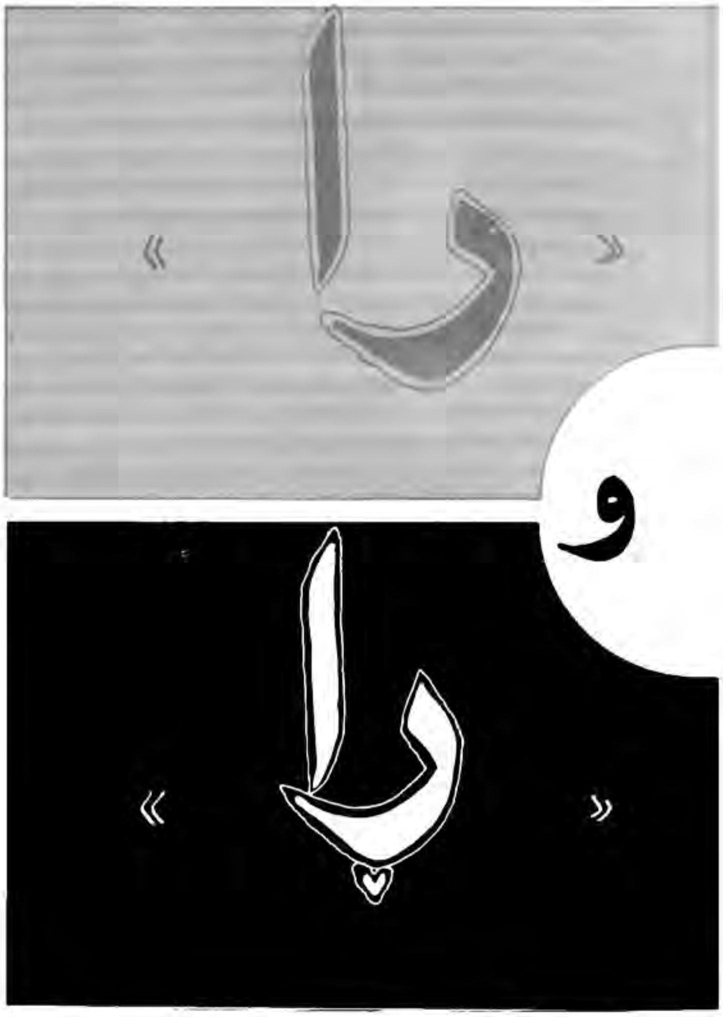

ـ «را» له زمانی کوردی‌دا وه‌کو نیشانه‌ی کاتی ڕابوردووی فرمانی بکه‌ری شاراوه (پاسیف ـ مبنی للمجهول) دێت ، که ته‌نیا ده‌چێته سه‌ر چاوگی تێپه‌ڕ . به‌م جۆره :ـ

أ ـ نیشانه‌که له چاوگی (واوی)دا ته‌نیا ده‌چێته سه‌ر ڕه‌گی ڕابوردوو . وه‌کو :ـ دروون ـ دروورا .
گروون ـ گروورا .

ب ـ له چاوگی [دالی‌و «ا»و تایی‌و «ا»]دا ده‌چێته سه‌ر ڕه‌گی ڕابوردووو هه‌ندێجار ڕه‌گی ئێستا . وه‌کو :ـ
بیستن ـ بیسترا ـ بیسرا
دیتن ـ دیترا ـ ×
گوتن (ووتن) ـ گوترا (ووترا) ـ ×
بردن ـ بردرا ـ بررا
خوێندن ـ خوێندرا ـ خوێنرا

ج ـ له چاوگی (ئه‌لفی‌و یایی ـ وه هه‌روه‌ها ئه‌و چاوگانه‌ی که به «اندن» کۆتایی دێن) ته‌نیا ده‌چێته سه‌ر ڕه‌گی ئێستا . وه‌کو :ـ
پێوان ـ پێورا
کێلان ـ کێلرا
گوشین ـ گوشرا
بینین ـ بینرا
خنکاندن ـ خنکێنرا
شکاندن ـ شکێنرا

وه هه‌روه‌ها له چاوگی داڕێژراوو لێکدراوی تێپه‌ڕیش ئه‌م جۆره فرمانه دروست ده‌کرێ .

به‌لام له کرمانجی ژووروودا ده‌بێته :ـ
ئه‌ز هاتمه دیتن . (ئه‌ز هاتم دیتن .)
ئه‌ز هاتمه خاندن . (ئه‌ز هاتم خاندن .)
به‌م جۆره :ـ أ ـ به‌رکار .
ب ـ هات + کۆتایی که‌سی بۆ به‌رکار به پێی که‌س‌و ژماره + [ه] .
ج ـ چاوگی فرمانه‌که .

ئه‌مه بۆ ڕابوردوو ، بۆ ئێستاو داهاتوو ده‌بێته :ـ
ئه‌ز د هێمه دیتن . (ئه‌ز د هێم دیتن .)
ئه‌ز دێ هێمه دیتن . (ئه‌ز دێ هێم دیتن .)
به‌م جۆره :ـ أ ـ به‌رکار .
ب ـ نیشانه‌ی کاتی ئێستا «د» یا داهاتوو «دێ» .
ج ـ ڕه‌گی ئێستای (هاتن) که (هێ) یه + کۆتایی که‌سی بۆ به‌رکار به پێی که‌س‌و ژماره + [ه] .
د ـ چاوگی فرمانه‌که .

له هه‌ندێ ناوچه‌ی ئه‌م دیالێکته‌دا ، ڕه‌گی ئێستای (هاتن) که (هێ)یه فۆنیمی (هـ) ده‌گۆڕێ به ده‌نگی (ك) .
وه‌ك :ـ ئه‌ز د ئێمه دیتن . (ئه‌ز دئێم دیتن .)
وه هه‌ندێ جار ئه‌و فۆنیمه (هـ) فڕێ ده‌درێ له کاتی ئێستادا نه‌ك داهاتوو ، که ئه‌مه وای لێ ده‌کا نیشانه‌ی کاتی

ئێستا (د) ,,به هۆی فۆنیمی (ێ) ی (هاتن) ، بگۆڕێ به (ت) .
وەك :ـ ئەز تێمە دیتن . (ئەز تێم دیتن .)

2 ـ «ڕا» دوو ڕۆڵ دەبینێ لە زمانی کوردیدا :
أ ـ وەکو پێشگر (پریفکس) .
ئەمە لە هەردوو دیالێکتی کرمانجی (ژوروو و خواروو) دا وەك یەك هەیە . بۆ نمونە :ـ
ڕامالین ، ڕاکردن ، ڕاگرتن ، ڕاخستن ، ڕاکرن ،
ڕادان ، ڕازان ، ڕابوون ، ...... هتد .

ب ـ وەکو تەواوکەری (پاشبەند) ئامرازی پەیوەندی .
ئەوەی ڕاستی بێ ئەم «ڕا» یە زۆر بە ئاشکرا لە کرمانجی (ژوروو و خواروو) دا هەیە ، تەنیا ناوچەی (سلێمانی) نەبێ کە زۆر جار (ەوە) جێگای دەگرێ .
ئەم «ڕا» یە بەم جۆرە بەکار دێت :ـ

کرمانجی ژوروو

دەبێتە تەواوکەری (پاشبەند) ئەم ئامرازە پەیوەندیانە :
أ» ژ .... ڕا
وەك :ـ ژناف زارێ چاخێ خوە ڕا بەر ب چەعفبو .
ژمن ڕا گونەیە تەڕا خەبەر دم .
بە پێی فۆنەتیك لە هەندێ ناوچەدا «ژ» دەبێتە «ش» .
ب» ب .... ڕا
وەك : ـ توتی ب مەریا ڕا خەبەر ددن .
ڤێ دنیا بوچە ڤالادا نکاربونە ب هەڤڕابن و هەڤراژی نەبونە .
بەلام ئەگەر فۆنیمی (ێ) . بە دوای ئامرازەکەدا هات دەبێ بە (پ) . وەك :ـ پێسرا شابو .
ج» ل .... ڕا
وەك :ـ وی چاخی تەیر ل سەر گوند ڕا دفرێ .
د» ڤ ... ڕا
ڤ بولبولڕا شەڤ و ڕۆژێ
ە» د .. ڕا

وەك :ـ دزو مالخوێ بین ئێك گا د بخێلیێڕا دەرێخستن .
بەلام هەرکە فۆنیمی (ێ) بە دوای ئامرازەکەدا هات دەبێ بە (ت) . وەك :ـ ئاپۆ وەرە ئەم پرێ چێکن و تێڕا دەرباز بین . لە هەندێ ناوچەدا «کوردی سوریاو بەشێك لە کوردی ڕوسیا وتورکیا وە هەروەها لە شێوەی لوڕی و گورانیشدا» دەبێ بە (ڕە) . وەك :ـ د ڤرڕە وەرە .

هەر سێ مروڤ ب هەڤ ڕە وەرن .
ژڤێ داباشێ ڕە نفشتەك گەرەکە .

بەلام لە هەندێ ناوچەی تردا ئامرازی پەیوەندی لادەبرێ وە هەر «ڕا» بە تەنیا دەمێنێ .
وەك :ـ ● «چرا ؟» کە لە «ژ چرا ؟» هاتووە .

● (دایێ ئەوانا تەڕا ڕاست نەگوتنە .) کەلە (دایێ ئەوانا ب تەڕا ڕاست نە گوتنە .) هاتووە .
ئەمە لە کرمانجی خوارووشدا بەر چاو دەکەوێ . لەبەر ئەوە پێویستە زۆر ئاگاداری ئەمە بین و تێکەڵی (ڕا)ی فارسی نەکەین .

کرمانجی خواروو

وەك تەواوکەرێك (پاشبەند) بۆ ئەم ئامرازە پەیوەندیانە دێت
أ» لە ..... ڕا
وەك :ـ ئەو کەسەی دەستی لە ئەوکێ بەرد ڕا .
ب» و ..... ڕا
وەك :ـ وێکڕا گەلانی جیهانی دەیلێ بەگیان و زمانی .
ج» ت .... ڕا
وەك :ـ تێکڕا دەتەقن .
بەڕای من ئەم «ت» ە لە «د»ی کرمانجی ژورووە هاتووە کە فۆنیمی (ێ) ی دوای دەنگی گۆڕیوە .
د» بە .... ڕا
وەك :ـ پەیامی من بە گوێی ئەم دلبەرە نازدارە ڕا ناگا .
بەلام کە ڤاولی بە هێز (بە تایبەتی «ێ» . بە دوای

ئامرازەکەدا هات ، دەنگی لە گەڵ دەنگی ڤاوڵی (ە) تێکەڵ دەبێو دەنگی بە هێزەکەیان بەسەر دەکەوێت ، وە لە بەر ئەوەی ئەم ڤاوڵە بەهێزە : فونیمی (ب) دەگۆڕێ بۆ (پ) .
وەك :ـ پێسڕا گەیشتن .

لە هەر دوو دایالێکتەکاندا هەندێ دەربڕین هەن ، وەك :ـ
ڤێکڕا ، تێکڕا ، وێکڕا .... هتد .
:. پێڕا ، تێڕا ، ژێڕا ، ڤێڕا ... هتد .

زمان ناسانی کورد دەربارەی ئەم دەربڕینانەڕای جیاوازیان هەیە [وەکو : پێشگری سادە ، لێکدراو ، بەشێك لە جۆگی داڕێژراو ، کۆمەڵەی یەکەم بە ڕاناوی نادیار (ضمیر مبهم) ، ..... هتد] .
بەڕای من کۆمەڵەی یەکەم هەمیشەلە ڕووی واتاوە ئەدڤێربلی چۆنیەتین وە لە ڕووی پێکهاتنەوە بەم جۆرە پێک دێن :ـ ڤێکڕا / ڤ ـ ێك ـ ڕا
تێکڕا / ت ـ ێك ـ ڕا ..... هتد .

کە (ڤ .... ڕا ، ت .... ڕا ، .... هتد) ئامرازی پەیوەندین ، وە (ێك) لە (ئێك) یا (یێك)ە وە هاتووە [دوای فرێدانی فۆنیمی یەکەمیان] کە واتای ژمارە (یەك) دەبەخشن .

بەلام کۆمەڵەی دووەم لەڕووی واتاوە ئەدڤێربلی نادیارن ، چونکە لەڕووی پێکهاتنەوە بەم جۆرە پێک دێن :ـ پێڕا / پ ـ ێ ـ ڕا تێڕا / ت ـ ێ ـ ڕا ژێڕا / ژ ـ ێ ـ ڕا ..... هتد .
کە (پ ... ڕا ، ت ..... ڕا ، ژ .... ڕا ، ..... هتد ، ئامرازی پەیوەندین ، وە (ێ) جێگری نادیاری ئەدڤێربلە ، جا ج ئەدڤێربلی شوێن بێ یا چۆنیەتی یا .... تد . بۆ نمونە :ـ

جێگری ئەدڤێربلی شوێن :ـ
د ئاڤێرا دەرباز بو .
تـێرا دەرباز بو .

جێگری ئەدڤێربلی چۆنیەتی :ـ
من نان ب وی ڕا خار .
من نان پێرا خار .

وە بەم جۆرە دەتوانین ئەوانی تریش دەست نیشان بکەین .

تەنیا (ڕا)ی پێشگر نەبێ کە لە فارسیشدا هەمان شت هەیە [هەرچەندە (ر)ی فارسی کراوەیە و (ڕ)ی کوردی تەڵەوە] ، ئەگینا ئەم (ڕا)یانەی کە باسمان کردن فارسی نین ، چونکە (را) لە فارسیدا بە شێوەیێکی تر بەکار دێت ، کە پێویست ناکا لێرەدا لەسەرێ بدوێین ، چونکە سەرچاوە لە سەری زۆرن .

سەرچاوەکان :

1 ـ محمود زامدار حەمزاتۆفو داغستان نووسەری کورد ژمارە «ە» بەغدا / تشرینی (2)ی 1980 .
2 ـ رؤوف احمد ئالانی کێشەیەك لە ڕێزمانی کوردی بەغدا 1981 .
3 ـ د. نەورەحمانی حاجی مارف ڕێزمانی کوردی بەغدا 1979 .
4 ـ گۆڤاری کۆڕی زانیاری عێراق (دەستەی کورد) بەرگی نۆهەم بەغدا 1982 .
5 ـ جەمال نەبەز / زمانی یەکگرتووی کوردی بامبێرگ 1976 .
6 ـ سیابەندۆڤ سەمەند سیابەندو خەجێ بەغدا 1980 .
7 ـ جەگەر خوین آواو دەستورا زمانێ کوردی بەغدا 1961 .
8 ـ مەلا مەحمودێ دێرشەوی مشتاخاچیا ژ گوتنێن پێشیا بەغدا 1980 .
9 ـ جەگەر خوین فەرهەنگا کوردی هەژمار (1) بەغدا 1962 .
10 ـ هێمن نالەی جودایی چاپی دووەم .
11 ـ ئەحمەدی خانی مەمو زین چاپی سێیەمین هەولێر 1968 .
12 ـ هەژار بۆ کوردستان چاپی سێهەم .
13 ـ نووسینەکانی د. وریا عمر امین لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا .
موحازەرکانی د . فاروق عمر و د . ابراهیم عزیز .
15 ـ هێمن تاریكو روون 1974 .
16 ـ محمدی مەلا کریم کۆمەڵێك لاوكو حەیران بەغدا 1968 .
17 ـ کۆڕی زانیاری کورد ڕێزمانی ئاخاوتنی کوردی بەغدا 1976 .
18 ـ صادق بهاء الدین ئامێدی دیوانا مەلایێ جزیری چاپایەکێ بەغدا 1977 .
19 ـ د. السباعي محمد السباعي في اللغة الفارسية وآدابها الطبعة الثالثة / قاهرة .
20 ـ د. عبد النعيم محمد حسنين / قواعد اللغة الفارسية / مكتبة الانجلو المصرية / 1975 .
21 ـ د. نور الدين آل علي / دروس في اللغة والادب الفارسي / الشركة التونسية للتوزيع / 1972 .
22 ـ د. محمد وصفي ابو مغلي / البسيط في قواعد اللغة الفارسية / البصرة / 1980 .
23 ـ د. محمد تقي الزهتابي و د. حسين علي محفوظ / قواعد الفارسية / النجف الاشرف / 1973 .